

УДК 630

**ЛІСІВНИЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНОГО
ЗАПОВІДНИКА "МЕДОБОРИ"**

Бачинська У.О.

Природний заповідник "Медобори"

E-mail: ule156@meta.ua

Лісівничі дослідження започатковані після створення природного заповідника м.н.с. Левком Д.І. і м.н.с. Хавиком В.П. (1992-2000 рр.), а з 2001 р. продовжені автором. За цей час для моніторингу лісостанів закладені 84 лісівничі пробні площі та 9 лісопатологічних. Також лісівничі обміри проводяться на ботанічних пробних площах, які знаходяться в лісових масивах.

Моніторинг охоплює деревостани різні за віком, складом, як правило з домінуванням корінних порід, у всіх типах лісу, з метою вивчення стану та особливостей росту корінних, похідних, інтродукованих деревостанів, вивчення вікових дубових деревостанів, букових деревостанів на межі природного ареалу, вивчення еколого-популяційних культур дуба звичайного, ходу росту культур. На дев'яти лісопатологічних пробних площах відбувається моніторинг санітарного стану лісостанів. Систематичні спостереження ведуться за природнім поновленням, ходом росту, перебігом хвороб.

На пробних площах проводиться суцільний перелік всіх дерев. Діаметри замірюються на висоті 1,3 м мірною вилкою з точністю до сантиметра, висоти для кожної ступені товщини – висотоміром TruPulse 200 L до метра, довжини – мірною стрічкою до дециметра. Для визначення процесів природного поновлення на пробних площах по діагоналі закладено облікові площадки розміром 2x2 м, на яких обліковується видовий склад підросту і його вік. Успішність природного поновлення визначається за методикою Горшеніна М.М. [1]. Періодичність досліджень - п'ять років. Результати подаються у Літописах природи [2, 3, 4, 5].

40 пробних площ у різновікових (від 14 –до 165 років) деревостанах з переважанням дуба звичайного закладено для

Екологія та охорона навколишнього середовища. Прикладні аспекти адаптації та хімічні основи життєдіяльності організмів

вивчення стану та особливостей росту та природного поновлення санітарного стану дуба звичайного. Вони охоплюють всі вікові стани, зокрема молодняки зростають на 15, середньовікові – на 24, пристигаючі на одній. З сорока досліджуваних ділянок лише на дванадцяти дуб природного насінневого походження, на решти – штучного за типом корінних. На 33 з них частка участі дуба в деревостані 5 і більше одиниць, лише у чотирнадцятирічних культурах, посаджених на нелісових землях, 10 дуба звичайного. На 11 пробних площах ліси з участю дуба звичайного ростуть у свіжій грабово-буковій діброві, на 21 – у свіжій грабовій діброві, на 3 – у вологій грабово-буковій діброві, на 5 – у вологій грабовій діброві. На тридцяти одній пробній площі діброви високоповнотні (з показником відносної повноти 0,8-1,0), на 7 – середньоповнотні (з показником відносної повноти 0,5-0,7), що репрезентує, відповідно, 68,6% високоповнотних дібров заповідника. Дубові ліси природного заповідника характеризуються високою продуктивністю – більше 50% лісостанів заповідника ростуть за I класом бонітету (23 пробні площі). Більше 30% займають лісостани, клас бонітету яких вищий за I (15 пробних площ). Низькобонітетні лісостани (III та нижчих класів бонітету) займають менше 1% від площі вкритих лісовою рослинністю з участю дуба звичайного (3 пробні площі). Таксаційні показники деревостанів на пробних площах характеризуються деякою відмінністю залежно від віку, повноти, в межах різних типів лісів. Запаси живої деревини в них у середньому становлять 21-760 м³/га. Успішне природне поновлення дуба звичайного обліковується періодично, в залежності від плодоношення. Проте, зазвичай, цей підріст до семирічного віку не доживає.

Для вивчення стану та особливостей росту насаджень бука лісового на східній межі ареалу на території природного заповідника у різновікових (20-191 р.) букових деревостанах закладено 10 лісівничих пробних площ. Деревостани на п'яти з них природного походження: 1 – середньовіковий, 3 – пристигаючі, 1 – перестиглий (типу пралісу). У свіжій грабово-буковій діброві закладено 6 пробних площ, у вологій грабовій

Екологія та охорона навколишнього середовища. Прикладні аспекти адаптації та хімічні основи життєдіяльності організмів

діброві – 2, у вологій грабовій бучині та свіжій грабовій діброві по одній. Букові ліси на восьми пробних площах характеризуються високими бонітетами, лише на двох, закладених на вершині гори, ростуть за II та III класом. На восьми пробних площах бучини високоповнотні, на двох – середньоповнотні. Запаси живої деревини залежить від віку, повноти, типу лісу, і становить 137 м³/га (культури 20 р.) – 728 м³/га (191 р. деревостан типу пралісу). Успішне природне поновлення бука відбувається періодично, але частіше, ніж у дуба звичайного і завдяки екологічним особливостям зустрічається у старшому віці. У бучинах віку пралісу у вікнах, утворених клімаксом відпадом, відбувається природна сукцесія.

Для вивчення стану та особливостей росту та динаміки відпаду дерев в стиглих та перестиглих грабових деревостанах закладено 8 пробних площ. Тут запаси деревини коливаються від 187 м³/га (36 р.) до 462 м³/га (81 р.). Середньовікове насадження з домінуванням граба сформувалося в розладнаних шістдесятидвохрічних культурах ялини європейської із запасом 370 м³/га, а середньовіковий (60 р.) похідний грабняк з в'язом природного походження, що зростає на вершині в сухій грабовій діброві III бонітету має запас 115 м³/га. Осиково березовий грабняк з переважанням граба (із запасом 297 м³/га) сформувався на контрольній секції лісівничої пробної площі, закладеної на вивчення інтенсивності рубання, в результаті загибелі культур дуба звичайного за відсутності догляду і випаданні головної породи.

З метою вивчення стану похідних деревостанів закладені пробні площі: 3 – в стиглих і перестиглих ясеничниках (стоп'ятнадцятирічний лісостан має запас деревини 487 м³/га); 5 – в насадженнях з переважанням клена гостролистого (зокрема дві – 29-річні молодняки, сформовані природним поновленням на загиблих культурах дуба звичайного мають запас 80-86 м³/га, 91-річний пристигаючий грабово-в'язовий кленовник має запас 434 м³/га); 1 – в стиглому акаційнику із запасом 359 м³/га (65 р.), 1 – в стиглій чорній вільшині із запасом 751 м³/га (86 р.), 1 – в тридцятидев'ятирічному ялиновому осичняку (дворярусний

Екологія та охорона навколишнього середовища. Прикладні аспекти адаптації та хімічні основи життєдіяльності організмів

деревостан з осикою в першому ярусі сформувався на розладнаних культурах ялини європейської та має запас 419 м³/га), 1 – в стиглому тополевому деревостані з запасом 513 м³/га (56 р.).

На 14 пробних площах проводиться вивчення стану насаджень інтродукованих порід. Дуб червоний, модрина європейська, сосни чорна і звичайна утворюють стійкі насадження з досить великими запасами. Ялина європейська, уражена кореневою губкою, випадає і замінюється, у раніше створених культурах, переважно осикою. Відновлення хвойних порід під наметом на пробних площах не відбувається. Відновлення дуба червоного на пробних площах здійснюється успішно, проте до семирічного віку не доживає.

Таким чином, лісівничий моніторинг охоплює основні типи лісів з різним складом насадження та у всіх вікових станах. Перевагу віддано корінним дубовим та буковим деревостанам. Внаслідок досліджень отримуються репрезентативні дані про стан лісового компоненту, зміни та динаміку в екосистемі, стійкість насаджень проти дії стихійних явищ і захворювань, силу впливу антропогенного фактора в минулому.

Список літератури:

1. Горшенин Н. М, Швиденко А. И. Лесоводство. Львов: "Вища школа", 1977. – 304 с.
2. Літопис природи. Природний заповідник "Медобори"/ Гримайлів, 2006, – Книга 13. – С.84-90, 288-301.
3. Літопис природи. Природний заповідник "Медобори"/ Гримайлів, 2011, – Книга 18. – С.80-87, 293-311.
4. Літопис природи. Природний заповідник "Медобори"/ Гримайлів, 2016, – Книга 23. – С.124-147, 421-441.
5. Літопис природи. Природний заповідник "Медобори"/ Гримайлів, 2021, – Книга 28. – С.141-170, 528-547.